

УДК 336.648
DOI 10.58649/1694-9099-2025-4-463-468

ТЕМИРОВ Н.Ж., БАЙМУРЗАЕВА Н.С., БАЙМУРЗАЕВА Ж.С., УСЕНОВ Э.К.
Жусуп Баласагын атындагы КУУ
ТЕМИРОВ Н.Ж., БАЙМУРЗАЕВА Н.С., БАЙМУРЗАЕВА Ж.С., УСЕНОВ Э.К.
КНУ имени Жусупа Баласагына
TEMIROV N.ZH., BAYMURZAEVA N.S., BAYMURZAEVA ZH.S., USENOV E.K.
KNU Jusup Balasagyn

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЛИЗИНГДИ ӨНҮКТҮРҮҮНҮН НЕГИЗГИ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ ЖАНА БАГЫТТАРЫ

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЛИЗИНГА
В КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ

NATIONAL PECULIARITIES OF INSURANCE MARKETS
IN THE EAEU COUNTRIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Кыскача мүнөздөмө: Макалада Кыргыз Республикасында каржылык лизинг кызматтарын аңыздаланышы жүргүзүлгөн. Андагы негизги көрсөткүчтөрдүн өзгөрүлгөндүктөрү: лизингдик чарбалардын саны, лизинг чарбасындагы иштегендердин жылдык ортосаны, каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдердин саны, лизингдик мүлкөрдүн жалпы көлөмүнүн өзгөрүлүшү; – аңыздалынды. Лизингдик чарбалыктын өнүгүүсүн чектеген тосколдуктары аныкталды, учербузда лизингдик чарбасынын туруктуу болуп өнүгүшүнө сунуштарыбыз иштелип чыкты.

Аннотация: В статье проведен анализ рынка лизинга в Кыргызской Республике. Представлен анализ основных показателей: численность лизинговых организаций, среднегодовая численность работников, количество заключенных договоров финансового лизинга, динамика общего объема лизинговых сделок, а также стоимость договоров, заключенных на условиях финансового лизинга по сегментам. Определены проблемы, ограничивающие развитие рынка лизинга, предложены рекомендации, содействующие развитию лизинговой деятельности в современный период.

Abstract: The article analyzes the leasing market in the Kyrgyz Republic. The analysis of the main indicators is presented: such as the number of leasing organizations, the average annual number of employees, the number of financial leasing agreements concluded, the dynamics of the total volume of leasing transactions, as well as the cost of financial leasing agreements by segment. The problems limiting the development of the leasing market are identified, and recommendations are proposed to promote the development of leasing activities in the modern period.

Негизги сөздөр: лизинг; каржылык лизинг; лизингдик чарбалар; банктар; лизингдик мүлктөрдүн көлөмү; каражаттык салымдар; лизингдин багыттары; чарбачылыктык ишмердүүлүк.

Ключевые слова: лизинг; финансовый лизинг; лизинговые компании; банки; объем лизинговых сделок; инвестиции; лизинг по сегментам; предпринимательская деятельность.

Keywords: leasing; financial leasing; leasing companies; banks; volume of leasing transactions; investments; leasing by segment; entrepreneurial activity.

Кыргыз Республикасында лизингдик келишимдердин түзүлүүсү жана өнүгүүсү стратегиялык мааниге ээ. Өлкөбүздүн экономикасы жеткиликтүү болгон ички инвестицияларга (каражаттык салымдарга) муктаж болгондугу, андагы натыйжалуу лизингдик каражаттардын жаралышы артыкташ маселелердин бири кылды. Каржылык каражаттардын бул түрүнүн өнүгүшү экономикада заманбап каржылоонун

чараларын колдонтуп, чарбалык ишмердүүлүктөрдү «күүлөнтүп» экономикалык өсүүнү туруктуу кылат 2019-2023-жылдары Кыргыз Республикасынын лизинг берүүчү чарбалардын ишмердүүлүгүнүн негизги көрсөткүчтөрү менен таанышалы.

Лизингди колдонгон чарбалардын саны 2019-2023-жылдары: 2019-жылы – 28 чарбадан 2023-жылы – 39 чарбага чейин, б.а. 39,3%га же

11 чарбага; – көбөйгөндүгүн көрөбүз. 1-сүрөттө берилгендей, бул чөйрөдө чарбалардын көбөйүп жаткандыгы каржылык ачык-айкындыктын жогорулашын, андагы

кызматтардын жана керектөөлөрдүн түрлөрү кеңири таралышын – көрсөтүп, лизинг тармагында расмий катталган ишмердүү чарбалардын санын жогорулатат.

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалымына ылайык кылып автор түздү.

1-сүрөт. 2019-2023-жылдары Кыргыз Республикасындагы лизингдик чарбалардын, лизинг колдонуучулардын маалымдарынын өзгөрүү динамикасы (даана) [5]

5 жылдын ичинде лизингдик чарбалардын саны циклдик трендге ылайык өзгөргөн. Жалпы көбөйгөндүгү 42,9%ды же бны түздү. 2020-жылы лизингдик чарбалар 14төн, 2021-жылы – 12ге же 14,3%га чейин саны азайып; андан кийин – 2023-жылы саны 66,7%га же 8ге көбөйүп, – 20ны түздү. 2021-жылы лизингдик чарбалардын санынын азайышы COVID-19 пандемиясынын дүйнөгө таралышы менен экономикалык «кризис» таасирин тийгизген. Андан кийин лизингдик чарбалардын санынын көбөйгөндүгү – алардын каржылык уюмдарга жана чарбалык ишмерчилерге артыкчылыкта болгондугу болот.

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистиканын маалымы боюнча, 2023-жылы лизингдик чарбасындагы иштегендердин жылдын ортотизмелүү саны 17947 адамды түздү, бул көрсөткүчтүн саны 2019-жылга салыштырса – 55,43%га көбөйдү, анын ичинен: лизингдик чарбада иштегендердин

саны 254 адамдан 2023-жылы 146 адамга же 42,52%га чейин азайган. Лизингдик чарбалардын санынын көбөйгөндүгү адамдардын жылдын ортотизмектүү санынын көбөйүүсүнө ылайыктуу болгондугу – андагы жүрүүлөрдүн автоматташтырылгандыгы, жүргүзүүлөрдүн натыйжалуулуктарынын жогорулашы жана аутсорсингдин колдонулушу аркылуу жетилип жаткандыгын баса көрсөтүшүбүз керек. Жаңы чарбалар көп сандагы жумушчулардын керек болгондугун азайтууга – жаңыча каражаттуулуктарды колдонушуп, алар дагы кошумча – эң аз сандагы каржылык кызматтарды талаптаган топторго, аз адамдардын топтору аркылуу – кызматтарды көрсөткөндүгү болуп, лизингдеги чарбалыкта синергиялык эффектисин колдонуп жаткандыгын көрсөтөт. Тизмекте берилген маалымдар, лизингдик чарбалар буга чейин айтылган себептерге жана жаңы шарттарга жарашыктуу болуп өзгөрүлүшүп тургандыгын күбөлөйт.

1-таблица. 2019-2023-жылдарындагы Кыргыз Республикасындагы лизингдик чарбаларда иштегендердин жылдык ортотизмектүү саны [5]

Көрсөткүчтөрү	Год				
	2019	2020	2021	2022	2023
Иштегендердин жылдык ортотизмектүү саны, алардын ичинен:	11547	11051	10891	15373	17947
Лизингдик чарбаларда иштегендер	254	57	53	91	146

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалымына ылайык кылып автор түздү.

2019-2023-жылдарында каржылык лизингдик келишимдердин түзүлгөндүгүн аңыздасак, лизингдик кызматтарга болгон талаптардын өсүшүн жана лизингдик кызматтардын экономикабыздагы өнүгүп келе жаткандыгынын негизги тармактарын аныктасак болот. Биз изилдеген мөөнөттө 6743 лизингдик келишимдер түзүлүп ишке ашырылгандыгы – бул тармактын ири өсүүсүн күбөлөйт. Лизингберүүчүлөр аркылуу келишимдердин түзүлүп аткарылыштары 426,4%га: 2019-ж. 566дан, 2023-ж. 2978ге; – чейин өскөн. Мындай көрүнүш лизингдик кызматтардын көбөйүп жаткандыгы, бизнеске ылайык шарттардын түзүлгөндүгү жана лизингдик чарбалардын экономикалык абалдардын талаптарына жараша өзгөрүп жаткандыгы; – менен аныкталынат. 2020-ж. COVID-19 короновирустук инфекциясынын натыйжасында 2019-ж. салыштырмалуу – аз, 3кө же 0,5%га, азайгандыгын көрөбүз. 2-сүрөттө көрүнгөндөй эле, 2020-ж.

пандемиянын себебинен аз азайуусунан, кийинки жылдары лизингдик чарбасынын саны туруктуу болуп өсөп жаткандыгын көрөбүз.

Каржылык лизингдик келишимдери жалпы келишимдердин көпчүлүгүн түздү. Анын ичинен: исламдык эрежеликтери аркылуу келишимдери 2019-жылдан тартып кыйла азайып жатып, 2023-ж. такыр жокко учураган. 2019-ж. алардын саны 22ни түзсө, 2020-ж. – 11 түзгөндүгү 50%га же 11ге азайып кеткендигин көрсөттү. 2021-ж. мындай келишимдер 63,6%га же 7ге көбөйгөн. 2022-ж. бул көрсөткүч 5,6% же 1ге аз болуп, 2023-ж. такыр жок болгон. 2-сүрөттө берилгендей, бунун баардыгы Кыргыз Республикасында исламдык каржылоого толук жана так талаптардын жок экендиги менен, же кыргыз өкмөтү лизингдик кызматтарды өркүндөтүүгө чоң салымдарын кошуп жаткандыгына; – байаланыштырсак болот.

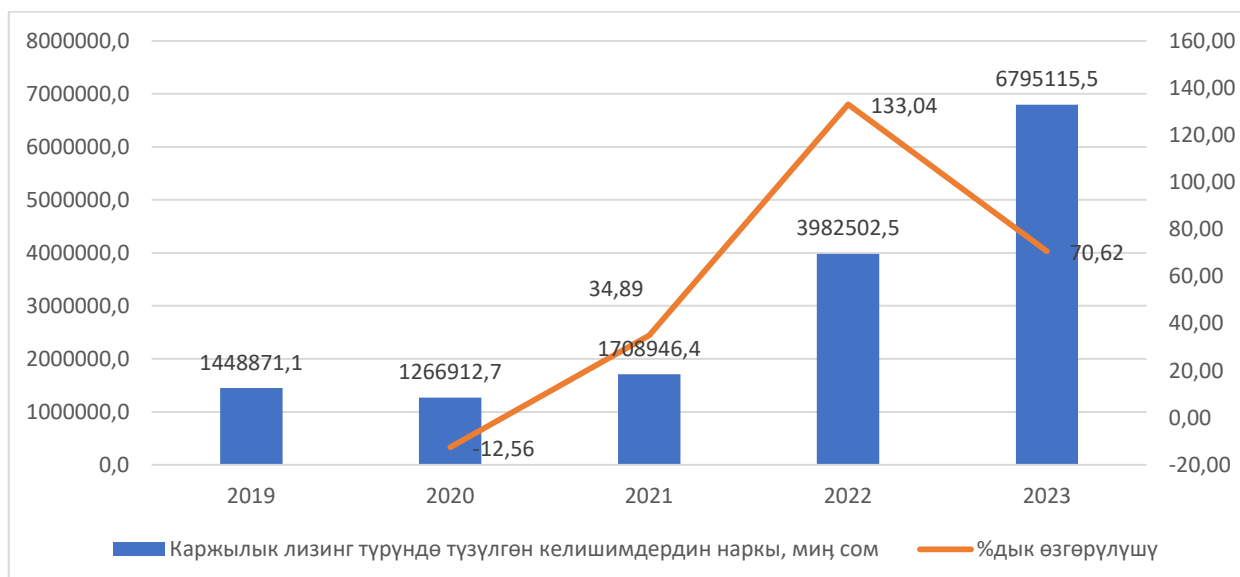

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалымына ылайык кылып автор түздү.

2-сүрөт. 2019-2023-жылдары Кыргыз Республикасында каржылык лизинг түрдө түзүлгөн келишимдердин саны [5]

3-сүрөттөгү 2019-2023-жылдары каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдердин көлөмүнө көңүл буралык.

Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикасынын комитетинин маалымдарына таянсак, акыркы 5 жылда каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдердин көлөмдөрү кыйла өсүп жатат. 2019-ж. жалпы түзүлгөн келишимдердин көлөмү 1448871,1 миң сомду, 2023-ж. – 6795115,5 миң сомго жетип, бул көрсөткүчтүн өсүүсү 4,7 эсе көбөйгөнүн көрсөтөт.

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалымына ылайык кылып автор түздү.

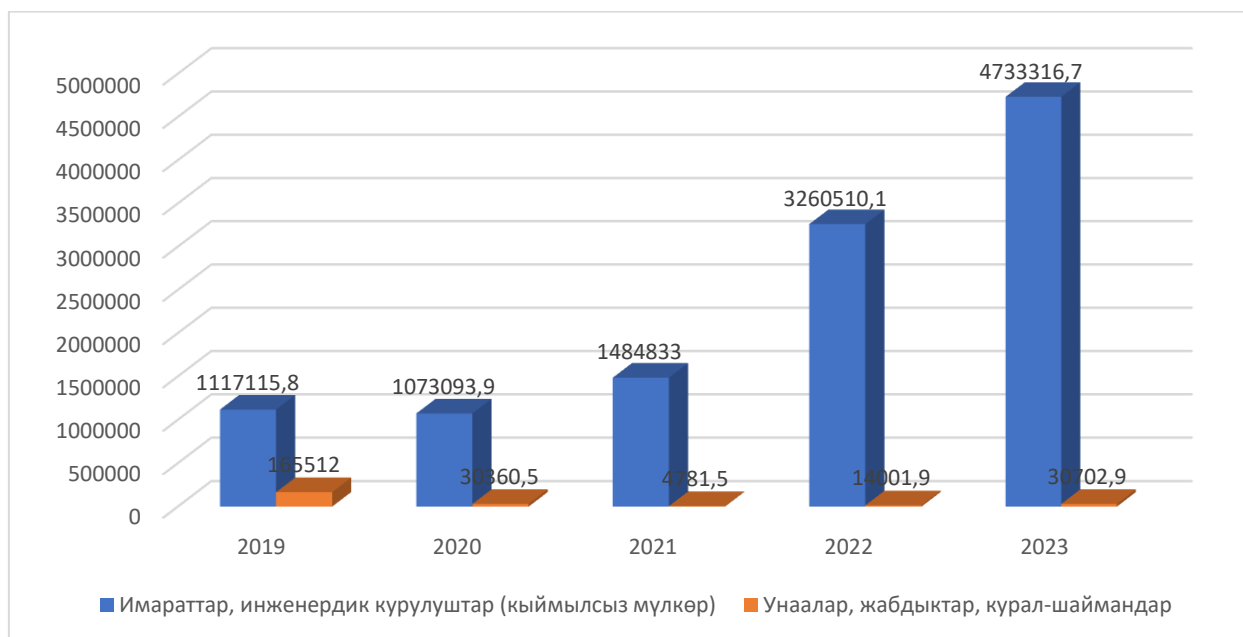
3-сүрөт. 2019 – 2023-жылдары Кыргыз Республикасындагы каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдердин көлөмүнүн өзгөрүүсү [5]

Каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдердин өзгөрүүлөрү акыркы үч жылда (2020-ж. эске албашагда, анткени бул жылы COVID-19 короновирустук инфекциясынын натыйжасында ылайык азайган). 2020-ж. каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдердин көлөмдөрү 181957,4 миң сомго же 12,56%га – аз түзүлгөн. 2021-ж. – 442033,7 миң сомго же 34,89%га, 2022-ж. – 2273556,1 миң сомго же 133,04%га жана 2023-ж. – 2812613 миң сомго же 70,62%га; – көбөйгөн.

4-сүрөттө көрсөтүлгөндөй Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикасынын комитетинин маалымдарын ылайык каржылык лизинг түрүндө келишимдердин көлөмүнө (имараттар, инженердик курулуштар (кыймылсыз мүлктөр)) кирген келишимдер азайып келе жатат. Бул көрсөткүч, баштапкы көрсөткүчтөргө салыштырсак, 134809,1 миң сомго же 81,5%га азайып кетти.

Ошону менен, келишимдердин көпчүлүгү унааларды, жабдыктарды, курал-шаймандарды сатып алууга багышталган болот. Биз аңыздап жаткан мөөнөттө унаалардын, жабдыктардын, курал-шаймандардын көлөмдөрү 3616200,9 миң сомго же 324,7%га, үч сандуу (жүздүктүү) көбөйгөндү күбөлөйт.

Жыйынтыкта, банктардын арасында лизингди жүргүзгөндөрдүн эң алгачкыларына: ААК «Айыл Банк»ты, ААК «Кыргызстан коммерциялык банк»ты, ААК «ФинансКредитБанк»ты, ЖАК (КИКБ) «Кыргызстандык инвестициялык кредит банк»ты, Лизинг Экспрессти, Ijara company, ЖАК «БТА Банк»ты, BPN (Business Professionals Network) Фондду, ЖАК «Бай Түшүм Банк»ты, ААК «Кредиттик союзунун каржылык компания»ны, ЖАК «АКБ Толубай»ды ж.б. каржылык уюмдарды; – киргизсек болот.

Булагы: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистика комитетинин маалымына ылайык кылып автор түздү

4-сүрөт. 2019-2023-жылдары Кыргыз Республикасында каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдердин наркы

Кыргыз Республикасынын каржыдык лизингдин жүргүзүүсүн чектеген бир нече тосколдуктарды:

- өтө чоң пайыздык үстөктү;
- баштапкы салымдарды төлөөдөгү тосколдукту;
- белгилүү болбогон шарттарды жана ачык-айкындыктын жоктугу;
- лизингдик чарбанын сунушунун чектелгендиги;

Кыргыз Республикасында лизинг кызматын натыйжалуу кылып өнүктүрүү үчүн бир катар маанилүү тосколдуктарды, мындай каржылык чараны кардарлардын кеңири колдонушун чектегендерди – жеңишибиз керек. Мындай тосколдуктарды жок кылууга төмөнкү кадамдарды:

- пайыздык үстөктөрдү субсидиялык көмөктөшүү аркылуу азайтуу (кичирейтүү);
- лизингде болгон абалдардын ачык-айкындуулуктарын жогорулатуу жана жарандардын милдеттемелерин жеңилдетүү;
- жарандарга каржылык сабаттуулук жөнүндө окутуу үйрөтүү чараларды колдонуу;
- экономикада ар кандай тармактарында лизингге берүү мүлктөрүнүн түркүмүн көбөйтүү (кеңейтүү);
- лизингдин чарбалыктагы жактардын кызыкчылыктарын андагы

- насыялык мүмкүнчүлүгү (тарыхы) жана кардарга болгон талаптарды;

- каржылык сабаттуулуктун жоктугу (өтө кичине деңгээли);

- мызамдардын жетишсиз жөнгө салууну;

- экономиканын белгилүү тармактарына лизингдик кызматтардын жетишсиздиги; – киргизсек болот.

мыйзамдуулуктардын негиздерин тургузуп коргоо; – аныктап кылсак болот.

Ошону менен, биз сунуштаган чаралардын колдонулушу Кыргыз Республикабыздагы каржылык лизинг түрүндө түзүлгөн келишимдерди өркүндөтүп, жарандарыбыздын ичинен колдонуучу кардарлардын санын көбөйтөт. Шарттардын жеңилдеши жана лизингдеги жүрүүлөрдүн оңойлошу экономикабыздын өнүгүп өсүүсүнө жол ачып, жарандарыбыздын каржылык сабаттуулугун жогорулатат. Бул көрүнүштөр биргелешип экономикалык синергиянын эффектисин [6] алып келет да, жана мындан ары лизингдик чарбалыктардын өлкөбүздө өнүгүп өсүүсүн күтсөк болот.

Колдонулган адабияттар

1. Баймурзаева Н.С. Основные показатели деятельности лизинговых организаций Кыргызской Республики // Актуальные проблемы и тенденции развития современной экономики: материалы Международной научно-практической конференции 9-10 ноября 2022 г., 2022, с. 14.
2. Информационно-аналитический материал Евразийской экономической комиссии. – Режим доступа: <http://www.eurasiancommission.org/ru/> - Загл. с экрана.
3. Исследование рынка лизинговых операции Кыргызской Республики. Проект «Инициатива USAID по развитию бизнеса». – Бишкек, 2016. – Режим доступа: <http://ub.kg/wp> - Загл. с экрана
4. Исследование IFC «Лизинг в Центральной Азии 2004 год».
5. Основные показатели деятельности лизинговых организаций Кыргызской Республики. - Национальный комитет статистики Кыргызской Республики. – Режим доступа: <http://www.stat.kg> - Загл. с экрана.
6. Темиров Н.Ж., Исламова Ф.Х. Коомдук илимдердеги синергиянын орду жана анын өлчөлүшү // Известия Исык-Кульского форума бухгалтеров и аудиторов стран Центральной Азии, 2024, № 1(44), с. 71-75.
7. Темиров Н.Ж. Бюджеттик чыгымдардын оптималдаштыртуусу жана мамлекеттик кызматтардын камсыздануусу / Н. Темиров, Үсөнбек к. А., Аманидин к. Б. – Бишкек: Салымбеков университети, 2024, 308 с. ISBN: 978-9967-493-95-7.

Рецензент: д-р экономич. наук, проф. Ботобеков А.